

Ткаченко О. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри формування та розвитку
професійних компетентностей персоналу ДКВС України

Інституту професійного розвитку
Академії Державної пенітенціарної служби,

м. Чернігів, Україна

ORCID 0000-0002-5640-0906;

Кравчук М. В.,

аспірант кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу,
Академія Державної пенітенціарної служби,

м. Чернігів, Україна

ORCID 0000-0002-1414-3681

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІДМЕЖУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ВІД ЗЛОЧИНІВ ТА ПРОСТУПКІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦІЇ

У статті проаналізовано один з перших кримінальних законів, який мав суттєвий вплив на європейське кримінальне законодавство та відмежував злочини і проступки від порушень. Проведено аналогію видів порушень за Кримінальним кодексом Франції 1810 року з адміністративними проступками, що визначені українським законодавством. Визначено повноваження поліцейських судів. Розглянуто можливість регламентувати адміністративні проступки спеціальним галузевим законодавством без створення кодифікованого акта.

***Ключові слова:** кримінальний кодекс Франції, адміністративні правопорушення, поліцейський суд, Кодекс України про адміністративні правопорушення.*

Постановка проблеми. Перезавантаженість судової системи України, архаїчність Кодексу України про адміністративні правопорушення та певне зміщення суспільних інтересів у бік особистої свободи, послаблення державного контролю на діями громадян призвели до гострої потреби в розвитку адміністративно-деліктного права в Україні. На сьогодні державою задекларовано намір створення інституту мирових суддів, заміну радянського Кодексу України про адміністративні правопорушення на сучасний європейський

продукт, що повною мірою стане гарантом дотримання кожним, у тому числі представником органу публічної адміністрації, прав і свобод людини, а також суспільних інтересів. Таким чином дослідження генези розвитку адміністративно-деліктного права Франції, через його вікову історію, дозволить проаналізувати існуючу модель проваджень у справах про адміністративні правопорушення, виявити її переваги і недоліки та вирішити питання про можливість втілення такого досвіду в розвиток адміністративно-деліктного права України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання поліцейських правопорушень у Франції з 1795 року і по сьогодні, відмежування їх від злочинів та проступків у окремих аспектах досліджували О. Банчук, О. Бодунова, Я. Новоженець та інші. Водночас невирішеною частиною загальної проблематики розвитку адміністративно-деліктного права в Україні є зменшення ролі суду під час розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Формулювання мети. Метою статті є дослідження процедури розгляду адміністративних проступків у Франції, починаючи з 1810 року, та встановлення можливості застосування надбань цієї країни Україною.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок Великої французької революції розпочалась демократизація суспільних процесів у Франції. Це поклало початок краху абсолютизму та, в тому числі, але не виключно, розвитку кримінального права.

У 1789 році було ухвалено Декларацію прав людини і громадянина, що стала прототипом конституційного акта, який проголошував рівність людей у правах. У статті 5 цієї Декларації використовувалось слово «nuisibles» (франц. «шкідливий») та, фактично, зазначалося, що закон забороняє дії, які є шкідливими для суспільства [1]. А у статті 6 відображалась диференціація закону на охоронювальний та каральний.

Починаючи з французького Кодексу Брюмера VI 1795 року в кримінальних кодексах більшості держав Європи, кримінальне діяння поділялось на проступки (порушення, проступки) та злочини [2, с. 181–182].

Критерієм для розмежування слугував вид покарання: тілесні покарання – для злочинів, виправні покарання – для проступків.

Надалі положення цього кримінального закону були вдосконалені Кримінальним кодексом 1810 року, який у видозміненому вигляді проіснував до 1992 року та мав суттєвий вплив на формування кримінального права в різноманітних країнах (Бельгія, Туреччина, Австрія, Японія та ін.).

Так у першій статті Попередніх положень Книги першої цього Кодексу визначався розподіл на три види правопорушень: порушення, проступки та злочини. Зокрема, зазначалося, що правопорушення, за яке закони карають поліцейськими штрафами, є порушенням. Правопорушення, за яке закони карають виправними покараннями, є проступком. Злочином є правопорушення, за яке закони карають лихою чи ганебною карою [3].

Самі покарання поділялися на тяжкі і ганебні, сумнозвісні і покарання у виправних справах. До страждених і ганебних покарань належали смерть, довічна каторжна праця, депортація, тимчасова каторжна праця, гамівний будинок. До сумнозвісних покарань належали ярмо, вигнання, громадянське приниження. Покарання у виправних справах поділялися на покарання у виправно-трудовому закладі, тимчасову заборону певних громадянських, цивільних, сімейних справ, штраф [3].

Як бачимо, майже жоден вид покарання не зберігся до цього часу. І це при тому, що Кодекс символізував собою започаткування сприйняття людини як окремого і найсуттєвішого елемента суспільного світу.

Книга третя регламентувала види злочинів та інших правопорушень (проступків та порушень) і покарання за них. Четверта книга була присвячена поліцейським правопорушенням, які є предметом цього дослідження.

Аналізуючи положення Кодексу, можна з'ясувати, що до поліцейських штрафів належали не лише фінансові санкції у розмірі від одного до п'ятнадцяти франків, але і позбавлення волі (ув'язнення) від одного до п'яти днів, а також конфіскація майна. Зауважимо, що такі види стягнень, як штраф та арешт,

а також конфіскація майна існують і в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

До поліцейських правопорушень належали порушення, які стосувалися дотримання пожежної безпеки (нехтування обслуговуванням, ремонтом або чищенням печей, димоходів чи установок, де використовується вогонь; використання феєрверків), хуліганства (образливі висловлювання; кидання каміння, сміття, предметів у людей, у чуже майно; порушення спокою людей нічними шумами та заворушеннями), порушення правил дорожнього руху (триматися в межах досяжності своїх коней, тяглових або в'ючних тварин і екіпажів, аби керувати ними; займати одну сторону вулиць, доріжок або проїздів загального користування; дотримуватися швидкості та напрямку руху; не перешкоджати руху інших транспортних засобів), дотримання благоустрою населених пунктів (прибирання вулиць; незахарашення громадського шляху; виконання розпоряджень та декретів, що стосуються малої мережі доріг; підкорення заклику ремонтувати чи зруйнувати будівлі, які загрожують знищенню; заборона покидати знаряддя, інструменти, зброю, якими можуть зловживати злочинці; обов'язок прополювання бур'янів; заборона покидати чи виставляти перед будинками речі, що можуть завдати шкоди падінням чи нездоровим видихом; обов'язок брати участь у суспільних роботах з ліквідації стихійного лиха, наданні допомоги при мародерстві, пограбуванні; обов'язок вживати запобіжні заходи та встановлювати сигнали щодо аварійних споруд, під час проведення земляних чи інших робіт на вулицях, доріжках, площах чи дорогах загального користування), дрібні крадіжки (заборона зривати чужі фрукти, збирати врожай), дотримання правил реєстрації (обов'язок зареєструвати місце проживання, повідомивши про це реєстраційні органи), заборони азартних ігор, продажу фальсифікованих напоїв, обов'язку приймати монети відповідно до їхньої вартості, шахрайства (заборона мати фальшиві ваги та міри; заборона вгадувати, прогнозувати або пояснювати сни), обов'язку повідомляти про знахідки, обов'язку здійснювати догляд за недієздатними та тваринами, а також порушення,

які стосувалися завдання шкоди (внаслідок проходження через підготовлену, засіяну землю, землю з урожаєм, у тому числі худобою; внаслідок завдання смерті чи каліцтва тваринам, худобі через недогляд за своїми тваринами; внаслідок порушення правил дорожнього руху) [3].

Проте на сьогодні, як зазначає О. А. Банчук, правові системи держав з відокремленим правом про адміністративні правопорушення (Австрії, Франції, Нідерландів, Іспанії, Греції) характеризуються відмежуванням адміністративно-деліктного законодавства від кримінального, що виявляється в неможливості застосування до адміністративних деліктів і відносин, які виникають внаслідок їх вчинення загальних положень кримінальних законів. Цю підсистему також називають «французькою» [4, с. 183].

Безумовно, можемо стверджувати, що поліцейські правопорушення, виокремлені Кодексом, мали найменшу ступінь суспільної шкоди та їх деякі схожі види можна відслідкувати у сучасному Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Зокрема, КУПАП містить відповідальність за дрібне викрадення чужого майна (стаття 51), невжиття заходів по боротьбі з бур'янами (стаття 52), потрапу посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, що знаходиться в полі, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств худобою чи птицею, збирання дикорослих плодів, горіхів, ягід і т. ін. з порушенням установлених строків їх збирання (стаття 70), проїзд по посівах або насадженнях на автомобілі, тракторі, комбайні чи іншій машині, проїзд по посівах або насадженнях на гужовому транспорті (стаття 104), перевищення встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху (стаття 122), порушення правил дорожнього руху пішоходами, велосипедистами та особами, які керують гужовим транспортом, і погоничами тварин (стаття 127), пошкодження автомобільних доріг, вулиць, дорожніх споруд, залізничних

переїздів і технічних засобів регулювання дорожнього руху, створення перешкод для руху та невжиття необхідних заходів щодо їх усунення (стаття 139), порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою територій населених пунктів (стаття 152), порушення правил утримання собак і котів (стаття 154), обман покупця чи замовника (стаття 155²), дрібне хуліганство (стаття 173), порушення встановлених законодавством вимог пожежної та техногенної безпеки (стаття 175), виготовлення, придбання, зберігання або реалізація фальсифікованих алкогольних напоїв або тютюнових виробів (стаття 177²), азартні ігри, ворожіння в громадських місцях (стаття 181), проживання без паспорта громадянина України або без реєстрації місця проживання (стаття 197) [5].

На сьогодні у Франції поділ правопорушень на злочини, проступки і порушення залишився незмінним, однак статтею 111-2 визначається, що кримінальний кодекс розповсюджується лише на злочини і проступки. В той час як порушення регламентуються «правилами» і стаття 131-13 характеризує порушення як такі правопорушення, які караються законом штрафом, що не перевищує 3 000 євро (з позбавленням чи обмеженням прав або без таких), та поділяються на 5 класів [6]. Численні кодекси, закони, укази, накази, правила, рішення і ордонанси формують адміністративно-деліктне законодавство Франції, відсилаючи в питанні призначення покарання до класифікації, визначеної статтею 131-13 Кримінального кодексу.

Справи щодо найдрібніших правопорушень розглядають у Франції поліцейські трибунали, що становлять кримінальну юрисдикцію, але позбавлені можливості розглядати злочини та проступки. В Україні аналоги судів з подібними обмеженими повноваженнями відсутні. У перспективі до подібності судової системи Україну може наблизити запровадження інституту мирових суддів.

Сьогодні з вищеперелічених норм Кодексу України про адміністративні правопорення суди уповноважені притягувати до відповідальності, що передбачена статтями 51, 139, 173, частиною п'ятою статті 122, частиною 4 статті 127,

частиною другою статті 154, частинами першою, другою, третьою статті 181. Решту правопорушень розглядають органи публічної адміністрації.

Варто звернути увагу, що діяльність поліцейських судів у Франції регламентована Кримінальним процесуальним кодексом (*Code de procédure pénale*). За правилами статті 539 цього Кодексу поліцейський суд, притягуючи винну особу до відповідальності, виносить вирок [7].

Як бачимо, поліцейський суд під час розгляду справ про порушення керується положеннями кримінального процесуального закону, що унеможливило необхідність створення окремого процесуального документа для судового розгляду такої категорії справ.

В Україні також відсутній такий процесуальний закон. Однак через те, що адміністративно-деліктне право України повністю відділене від кримінального права, суди під час розгляду справ про адміністративні правопорушення досить часто застосовують аналогію закону. Самим КУпАП застосування аналогії закону не передбачено, так само як і Кримінальним процесуальним кодексом України. Водночас судді виходять із загальних засад теорії права. Також посилаються на положення Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, якими таке застосування аналогії права передбачено.

Так, наприклад, у постанові від 13.03.2023 р. Київський апеляційний суд (справа № 754/8700/22) зазначив, що враховуючи практику Європейського суду з прав людини, згідно з якою з огляду на каральну мету стягнення провадження у справах про адміністративне правопорушення є кримінальним для цілей застосування Конвенції (рішення у справі «Надточій проти України» від 15.05.2008 року, рішення у справі «Лучанінова проти України» від 09.06.2011 року), питання про здійснення дистанційного судового провадження може бути розглянуте за аналогією закону, тобто в передбаченому ст. 336 КПК України порядку [8].

У іншій справі (№ 496/2189/21) Одеський апеляційний суд під час постановлення окремої ухвали від 09.11.2022 р. зазначив,

що суд вважає необхідним для усунення подібних порушень законодавства довести вищевикладені обставини до відома начальника ГУ НП в Одеській області та шляхом винесення окремої ухвали, застосувавши загальні принципи верховенства права, невідворотності покарання та аналогію закону відповідно до норм ЦПК та КАС, які містить такий інститут судового реагування, як окремі ухвали [9].

Тобто відсутність в Україні процесуального закону, на відміну від Франції, змушує українські суди дуже часто застосовувати аналогію закону в питаннях своїх повноважень та послідовності здійснення судочинства під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. При цьому суди звертаються за аналогією до різних галузей права: кримінального, адміністративного, деколи цивільного. А питання можливості застосування аналогії закону законодавцем не передбачено. Отже, з метою дотримання принципу верховенства права під час розгляду справ про адміністративні правопорушення існує нагальна потреба у створенні процесуального закону, який би визначав засади судочинства для розгляду суддями адміністративних проступків.

Висновки. На сьогодні не є можливим, на наш погляд, стверджувати, що багатовікова історія кримінального законодавства Франції остаточно втратила актуальність для адміністративно-деліктного права країни. Попри те, що заведено вважати регламентацію адміністративних правопорушень відокремленою від кримінального права, як характеризуючу ознаку «французької» правової підсистеми, можемо зробити висновок про те, що делікти розглядаються у Франції як порушення з кримінальним характером, оскільки:

- визначення порушення та класифікація санкцій передбачена саме кримінальним кодексом;
- діяльність поліцейського суду регламентується кримінальним процесуальним кодексом;
- під час встановлення вини особи поліцейський суд ухвалює вирок як кримінально-процесуальну форму рішення.

При цьому вже з початку XIX століття Франція надавала адміністративним деліктам статусу незначних правопорушень, називаючи їх просто порушеннями (*contraventions*). А надалі види таких порушень були виключені з кримінального законодавства та розосереджені у спеціальному галузевому законодавстві.

На відміну від такої регламентації в Україні справи про адміністративні правопорушення розглядаються як судами, так і органами публічної адміністрації в межах своєї компетенції. Безліч різновидів порушень зібрана в кодифікованому акті – Кодексі України про адміністративні правопорушення, який не регулює питання здійснення судочинства. Тому суди застосовують аналогію процесуального закону (переважно кримінального та адміністративного), що, по-перше, вказує на потребу усунення прогалини в законодавстві з цього питання, а по-друге, що важливіше, свідчить про чутливість судової системи України до двоїстості характеру адміністративних проступків.

Крім позитивного досвіду Франції щодо існування процесуального закону (хоч і не окремого), яким повинні керуватися поліцейські суди, варто також зазначити, що підлягає подальшому дослідженню питання, чи виправдовує себе існування кодифікованого акта, який вміщує велику кількість різних за своєю суттю правопорушень та в питанні гнучкості до змін може поступатися відокремленим галузевим законодавчим актам. Наприклад, не вбачається перепон для доповнення підпункту «а» пункту 2.9 Розділу 2 Правил дорожнього руху, яким водієві забороняється керувати транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [10], відповідною відсилкою до кримінальної санкції, якщо така буде передбачена.

І якщо говорити про можливість застосування вищеописаного досвіду Франції в Україні, то слід здійснити подальші дослідження питання відмежування адміністративних проступків з кримінальним характером від інших адміністративних проступків

та визначити роль суду під час їх розгляду. Зокрема, варто вирішити питання остаточної консолідації адміністративних правопорушень кримінального характеру з кримінальними проступками та підпорядкувати їх розгляд кримінальному судочинству. Також необхідно визначитись під час становлення інституту мирових суддів з доцільністю покладення на них повноважень з розгляду справ, що стосуються незначних правопорушень, звільнивши від таких повноважень професійних суддів.

Список використаних джерел

1. Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen de 1789. URL: <http://www.textes.justice.gouv.fr/textes-fondamentaux-10086/droits-de-lhomme-et-libertes-fondamentales-10087/declaration-des-droits-delhomme-et-du-citoyen-de-1789-10116.html> (дата звернення: 09.04.2023).
2. Бодунова О. М., Новоженець Я. І. Історико-правові аспекти становлення досудового розслідування кримінальних проступків на території України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. № 3–4 (12–13). С. 180–185.
3. CODE PÉNAL DE 1810. Édition originale en version intégrale, publiée sous le titre: CODE DES DÉLITS ET DES PEINES. 1810. URL: https://ledroitcriminel.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_penal_1_1810/code_penal_1810_1.htm (дата звернення: 25.04.2023).
4. Банчук О. А. Адміністративно-деліктне законодавство в європейських державах і пропозиції щодо його реформування в Україні: доповідь. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 183–185.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
6. Code pénal: of 22.07.1992. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006149814> (дата звернення: 19.04.2023).
7. Code de procédure pénale: of 23.12.1958. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006151901/ (дата звернення: 22.04.2023).
8. Постанова Київського апеляційного суду від 13.03.2023 р. у справі № 754/8700/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109576359> (дата звернення: 23.04.2023).

9. Окрема ухвала Одеського апеляційного суду від 09.11.2022 р. у справі № 496/2189/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107497089> (дата звернення: 23.04.2023).

10. Про Правила дорожнього руху: постанова від 10.10.2001 р. № 1306: станом на 9 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

Тkachenko O.,

PhD in Law, Associate Professor,
Head of the Department of Formation and Development of Professional
Competencies of the Institute of Professional Development,
Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID 0000-0002-5640-0906;

Kravchuk M.,

Postgraduate of the Department of Administrative,
Civil and Economic Law and Process,
Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID 0000-0002-1414-3681

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF DISTINGUISHING VIOLATIONS FROM CRIMES AND OFFENSES ACCORDING TO THE CRIMINAL LEGISLATION OF FRANCE

The article provides the analysis of one of the first criminal laws that almost for two centuries had an essential impact on European criminal law. It was the first law that differentiated between crimes, offences, and violations. Such differentiation has survived till these days. Besides, the Article draws an analogy between the types of contraventions under the Criminal Code of France 1810 and the administrative offenses provided for by the Code of Ukraine on the Administrative Offenses. The Article provides an insight into the modern development of French Administrative and Torts Law and into the determination of the police courts authorities. It was found that although the “French” sub-system of law provides for the differentiation between the Administrative and Torts Law and criminal law, such differentiation is just theoretical. On the one hand, the punishment exists in the form of a fine and the types of contraventions are not regulated by the criminal code which makes its criminal character quite doubtful. On the other hand, however, the procedure of the administration of punishment through the imposition of sentence, deprivation of social rights, and seizure of property, as well as the complete regulation of the mentioned issues by the criminal, criminal and procedural laws testify to inseparability of the administrative offenses from the sphere of the criminal law. The article considers the possibility of the regulation of the Administrative and Torts

Law of Ukraine so that the types of non-criminal offenses in analogy with the French law are regulated by the industry-specific law without the creation of the codified act in contrast to the outdated Code of Ukraine on the Administrative Offenses.

Key words: *Criminal Code of France, administrative offenses, police court, Code of Ukraine on the Administrative Offenses.*

References

1. France (1789), Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen, available at: <http://www.textes.justice.gouv.fr/textes-fondamentaux-10086/droits-de-lhomme-et-libertes-fondamentales-10087/declaration-des-droits-de-lhomme-et-du-citoyen-de-1789-10116.html> (accessed 09 April 2023).

2. Bodunova, O. M. and Novozhenets, Ia. Ia. (2018), Historical and legal aspects of the formation of pre-trial investigation of criminal offenses on the territory of Ukraine, *International Legal Bulletin: current problems of our time (theory and practice)*, No. 3–4 (12–13), pp. 180–185.

3. France (1810), CODE PÉNAL DE 1810, available at: https://ledroitcriminel.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_penal_1810/code_penal_1810_1.htm (accessed 25 April 2023).

4. Banchuk, O. A. (2016), Report "Administrative-delict legislation in European countries and proposals for its reform in Ukraine", *Legal scientific electronic journal*, No. 2, pp. 183–185.

5. Ukraine (1984), Code of Ukraine on administrative offenses, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (accessed 18 April 2023).

6. France (1992), Code pénal, available at: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006149814> (accessed 19 April 2023).

7. France (1958), Code de procédure pénale, available at: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006151901/ (accessed 22 April 2023).

8. Ukraine (2023), Decision of the Kyiv Court of Appeal, case № 754/8700/22, Kyiv, available at: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109576359> (accessed 23 April 2023).

9. Ukraine (2022), Separate decision of the Odessa Court of Appeal, case № 496/2189/21, Odesa, available at: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107497089> (accessed 23 April 2023).

10. Ukraine (2001), On Traffic Rules: Decree № 1306, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п#Text> (accessed 24 April 2023).